

Rapport Arkeologiske utgravninger Tønsberg,
Nr 1 - 2008

Slottsfjellet, Tønsberg

Arkeologisk overvåkning i forbindelse med utskifting av
strømkabel og lyskastere omkring Slottsfjelltårnet

Hanne Ekstrøm

årstall	
Berørt område	Slottsfjellet, Tønsberg
Gnr/Bnr	1001/6
Oppdragets art	Arkeologisk overvåkning
Vedtak - saksnummer	08/00196-2 B – Bygninger 84 (Tønsberg) Tønsberg _ Ve
Oppdragsgiver	Riksantikvaren
Tiltakshaver	Tønsberg kommune, Bydrift
Oppdraget utført av	Hanne Ekstrøm
Oppdraget utført dato	17.01.08
Koordinater – nøyaktige el. omtrentlige	N 6571167,529 Ø 580044,379 N 6571177,502 Ø 580030,913
Overflate, dagens	63,312. 63,880. 63,687. 62,999.
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturlag/ bevaringskarakter	Omrotede middelalderske kulturlag, god bevaringsgrad.
Kulturhistorisk tolkning (kortfattet)	I forbindelse med gravingen ble det påtruffet deler av en mur sør for Slottsfjelltårnet, og sammenraste rester etter en mur nordøst for tårnet. Det ble funnet to formtegl (C56494/1-2) derav en skjoldbueribbe.

Slottsfjelltårnet i Tønsberg. Foto mot nord.

Bakgrunn

Tønsberg kommune ved maskinentreprenør Bjørn V. Aker søkte Riksantikvaren 14.12.2007 om dispensasjon fra Lov om Kulturminner § 8, første ledd, i forbindelse med utskifting av strømkabler og lyskastere omkring Slottsfjelltårnet.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) Distriktskontor Tønsberg fikk i oppdrag av Riksantikvaren 10.01.2008 å utarbeide forslag til prosjektbeskrivelse og budsjett for den arkeologiske overvåkningen. Riksantikvaren ga dispensasjon for det omsøkte tiltaket 15.01.2008.

Hanne Ekstrøm var prosjektleder for NIKU og utførte den arkeologiske overvåkningen.

Kort historikk og tidligere undersøkelser

Det er usikkert når Slottsfjellet fikk sin første befestning, fjellet har et særdeles godt naturlig forsvar. Muligens kan det ha ligget en bygdeborg på stedet. Den eldste skriftelige kilden som vagt omtaler borganlegget er fra 1160-årene, og Mikaelkirken ble første gang omtalt i en beretning fra 1191. Anlegget ble ødelagt i 1503 da bønder fra Sande og svenske leiesoldater inntok borgen.

Den tidligste registreringen på Slottsfjellet ble utført av major Lorentz Diderik Klüwer i 1823. I 1877 gravde arkitekt Håkon Thorsen ut deler av Mikaelkirken samt Teglkastellet, og i 1898 undersøkte arkitekt Johan Meyer Bredestuen. I årene 1924-1934 utførte arkitekt Gerhard Fischer utgravninger av store deler av borganlegget.

Som beskrevet i prosjektbeskrivelsen finnes det ingen opplysninger i arkivet om arkeologiske undersøkelser eller overvåkning innenfor det aktuelle tiltaksområdet. I et område nord for tiltaksområdet ble det i 1981 utført en arkeologisk overvåkning av gravearbeider. Sjakten strakk seg fra Slottsfjelltårnets nordre vegg og videre mot sør, og en sjakt i relasjon til denne i retning øst. Ca 5,5 meter nordøst for Slottsfjelltårnets nordøstre hjørne ble det påtruffet restene etter en mur i retning øst-vest samt en brolegging i tegl.

I 1993 og 1994 gjennomførte Riksantikvarens utgravningskontor for Tønsberg, med assistanse fra frivillige organisasjoner, en systematisk registrering av kulturlaget på deler av Slottsfjellet. Området som ble undersøkt lå på den høyeste delen av platået, i det indre borggårdsanlegget. Deler av undersøkelsen ble foretatt med jordsonde over en flate på 11 000 m², hvor det ble tatt 450 jordprøver. Kulturlagstykkelsen varierte fra 2 cm til 1,5 meter.

Metode og gjennomføring av feltarbeidet

Feltarbeidet ble utført 17.01.08. det ble brukt 8 timer i felt. Gravearbeidet ble utført av maskinentreprenør Bjørn V. Aker, det ble brukt gravemaskin med flatt skjær og skuffebredde 40 cm. Den digitale innmålingen ble utført av Ingeniørservice AS ved Lars Wivestad Hjerpekjøn.

Oppdragsbestillingen innebar at det skulle graves en 45 meter lang kabelgrøft rundt tårnet med en dybde på 20 cm, samt graves fire hull for fundamentene til lyskasterne som målte 16 cm x 16 cm og var 70 cm dype. Hullene for fundamentene ble nummeret fortløpende 1-4, tegnet i målestokk 1:100 (se vedlegg).

Gravingen startet ved fundament 1 som lå sør for Slottsfjelltårnet. Kort tid etter oppstart ble det påtruffet murverk ca 20-30 cm under markoverflaten. Toppen av muren lå på 63,051-63,137 moh. Muren (K1) besto av stor stein som var nøye tilpasset, med mindre stein samt murtegl i den østre siden. I den nordre siden lå steinene i to lag, noe som kan indikere to skift, men det var ikke mulig å se rester etter kalk. Det ble påtruffet rester etter et svært tynt brannlag på murrestene, kullrestene var nærmest pulverisert, det var dessverre ikke mulig å få tatt ut kullprøve. Den fremgravde muren målte 140 cm i retning nordvest-sørøst, og fortsatte videre inn i profilen i nordvest. Det var svært vanskelig å avgjøre hvilken retning muren hadde, da en ønsket minst mulig inngrep i forbindelse med

overvåkningen. Muren er trolig forstyrret i senere tid, men steinene indikerer at muren ligger in situ. Muren er tegnet i målestokk 1:20 (se vedlegg).

Da murrestene var fremrenset ble det foretatt en befaring med følgende til stede; Jens Rytter ved Riksantikvaren, Gro Edvardsen ved NIKU Tønsberg, maskinentreprenør Bjørn V. Aker, og undertegnede. Fundamentgrøften ble noe utvidet og målte 70 x 80 cm, og var 20-30 cm dyp. På grunn av den påtrufne muren var ikke hullet dypt nok til fundamentet, det ble i samråd med Riksantikvaren besluttet å kutte av fundamentet, legge et gruslag over murverket og deretter støpe en såle av sement under fundamentet.

*Rester etter murverk (K1), trolig fra middelalder.
Foto mot nordvest.*

*Plassering av fundament til lyskaster, over K1.
Foto mot nordvest.*

Som tidligere nevnt ble det gravd til sammen ca 47 meter med kabelgrøft omkring Slottsfjelltårnet. Dessuten ble en eksisterende grøft inn mot veggen på vestre side av tårnet gravd opp. Grøften målte ca 60 cm x 4,5 meter. Det ble gravd ned til kablene på dybde 60-70 cm.

Tiltaksområdet er skissert i målestokk 1:100 (se vedlegg). Bredden på hovedgrøften var ca 50-55 cm, og dybden varierte fra 30 cm til 40 cm under marknivået. Ved hindringer som stor stein, ble det gravd på siden av disse for å få plass til kablen, i de tilfeller hvor steinene var løse, ble de fjernet.

Massen besto av mørk brun/sort humus iblandet noe sand, teglfragmenter, og enkelte steder innslag av kalk. Det var vanskelig å avgjøre om kulturlaget var intakt da det ikke var noe forskjell mellom massen i tidligere oppgravd grøft og "urørt" i ny grøft. Rett under torven ble det funnet enkelte glassfragmenter og moderne spiker. Det kan tyde på at lagene er omrotet, men det er mulig at kulturlaget er intakt på større dybde.

I østre del av grøften ble det påtruffet en del dyrebein i massen. Det ble registrert bein fra svin og storfe, og det var både unge og voksne dyr i materialet. Det var en jevn fordeling mellom mat- og slakteavfall i materialet (preliminær analyse i felt av undertegnede), dyrebeina ble ikke samlet inn.

Fundament 2 ble gravd på østsiden av tårnet, og målte 70 x 100 cm. Hullet ble gravd ned til undergrunn/fjell på ca 80 cm dybde, 63,355 moh. Det ble ikke registrert funn eller konstruksjoner.

Fundament 2 på østsiden av tårnet. Foto mot øst.

I den nordøstre delen av kabelgrøften ble det påtruffet en konsentrasjon av kalk i massen (se vedlegg, tegning), samt et løsfunn av formtegl med sort blyglasur (F1) og en fragmentert uglasert formtegl (F2). F1 er en skjoldbueribbe, og har trolig tilhørt en port eller vindusåpning. Det kan registreres en liten ujevnhet i utformingen, det er derfor stor mulighet for at den er formet på frihånd istedenfor i treform.

Skjoldbueribbe; med sort glasur (F1).

Formtegl (F2).

I samme område ble det registrert rester etter nok en mur (K2), men denne var i større grad forstyrret. Murrestene besto av minimum fire store steiner, enkelte mindre steiner samt murtegl (topp mur: 63,508-63,559 moh). Det var både kalkrester på steinene og iblandet i den omkringliggende massen. Muren ble kun dokumentert med foto (foto 027, 029-034).

Fragmenterte rester etter murverk (K2). Foto mot vest.

Fundament 3 ble gravd nord for Slottsfjelltårnet. Hullet målte 65 x 70 cm, og var ca 85 cm dypt, 63,246 moh. Det ble ikke påtruffet funn eller konstruksjoner hullet for fundamentet.

Fundament 3. Foto mot sørvest.

Fundament 4 ble gravd vest for Slottsfjelltårnet, og målte 60 x 65 cm. Det ble gravd ned til dybde 70 cm under markoverflaten hvor det ble påtruffet fjell, 62,641 moh. I bunnen var det svært fuktig, hullet ble raskt fylt med vann. Det ble ikke registrert konstruksjoner eller funn.

Fundament 4. Foto mot nordøst.

Under gravingen ble et utvalg av løsfunn; bygningsstein og tegl, lagt til side i samråd med Riksantikvaren. Disse ble levert til Vestfold Fylkesmuseum for oppbevaring etter at gravearbeidene var avsluttet.

Oppsummering og konklusjon

I forbindelse med gravingen ble det påtruffet deler av en mur sør for Slottsfjelltårnet, og sammenraste rester etter en mur nordøst for tårnet. Det ble funnet to formtegl, disse ble katalogisert og sendt til Kulturhistorisk museum i Oslo.

Den arkeologiske overvåkingen omkring Slottsfjellet har bekreftet at det finnes flere bygninger i det indre borganlegget, og at det fortsatt finnes bevarte kulturlag.

Hanne Ekstrøm 21/01-2008

Vedlegg

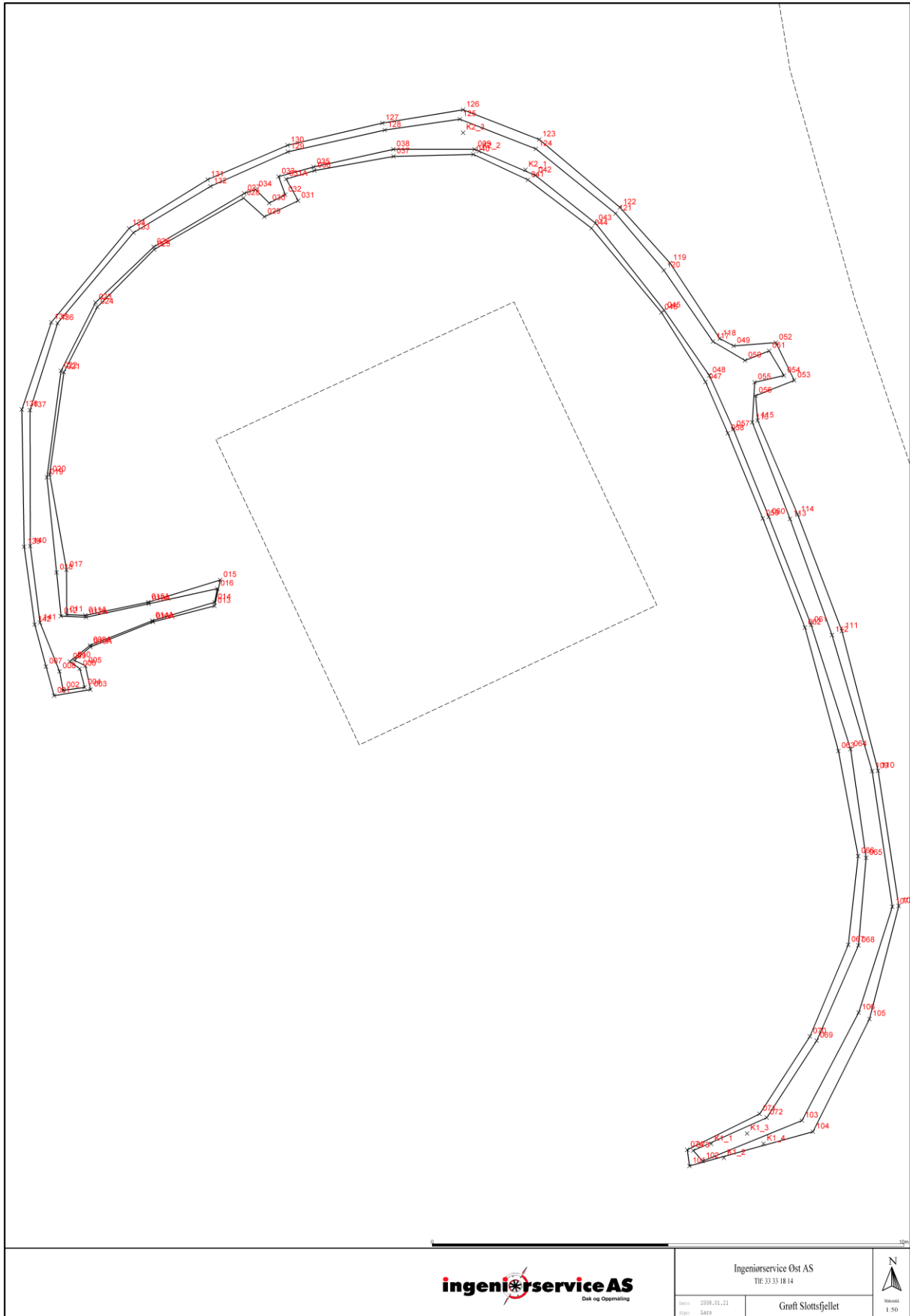
Funnliste

Fnr i felt	Museumsnr	Gjenstand	Kontekst	Dato/sign.
1	C56494/1	Formtegl; skjoldbueribbe m/sort blyglasur	Løsfunn i nordøstre del av kabelgrøft	17.01.08, HE
2	C56494/2	Formtegl	Løsfunn i kabelgrøft	17.01.08, HE

Fotoliste

Bilde- nr.	Motiv	Retning mot	Dato
001	Slottsfjelltårnet	Ø	17.01.08
002	Slottsfjelltårnet	N	17.01.08
003	Arbeidene i/ved tårnet	NV	17.01.08
004	Fundament 1 oppe på mur K1	V	17.01.08
005	Fundament 2	Ø	17.01.08
006	Fundament 3	SV	17.01.08
007	Fundament 4	SØ	17.01.08
008	Slottsfjelltårnet	ØNØ	17.01.08
009	Kabelgrøft ved fundament 4	NNØ	17.01.08
010	Søndre og østre del av kabelgrøft	NNØ	17.01.08
011	Arbeidene i/ved tårnet	N	17.01.08
012	Kjørespor på Slottsfjellet	VNV	17.01.08
013	Kjørespor på Slottsfjellet	Ø	17.01.08
014	Kjørespor på Slottsfjellet	NNØ	17.01.08
015	Gravemaskinen	N	17.01.08
016	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
017	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
018	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
019	Mur K1, m/målestokk	S	17.01.08
020	Mur K1, u/målestokk	S	17.01.08
021	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
022	Mur K1, m/målestokk	S	17.01.08
023	Mur K1, m/målestokk	S	17.01.08
024	Mur K1, m/målestokk	S	17.01.08
025	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
026	Mur K1, m/målestokk	V	17.01.08
027	Mur K2, u/målestokk	SØ	17.01.08
028	Innmåling av Ingeniørservice AS	SØ	17.01.08
029	Mur K2, m/målestokk	SV	17.01.08
030	Mur K2, detalj. m/målestokk	SV	17.01.08
031	Mur K2, orientering	SV	17.01.08
032	Mur K2, orientering	V	17.01.08
033	Mur K2, m/målestokk	SV	17.01.08
034	Mur K2, m/målestokk	SV	17.01.08
035	Mur K1, u/målestokk	S	17.01.08
036	Mur K1, u/målestokk	Ø	17.01.08
037	Arbeidsbilde, østre del	N	17.01.08
038	Utvalg bygningsstein og murtegl	N	17.01.08
039	Utvalg bygningsstein og murtegl	N	17.01.08
040	Utvalg dyrebein	N	17.01.08
041	Utvalg bygningsstein og murtegl	N	17.01.08
042	Utvalg bygningsstein og murtegl	N	17.01.08
043	Utvalg bygningsstein og murtegl	N	17.01.08
Bilde- nr.	Motiv	Retning mot	Dato
001	Skjoldbueribbe, løsfunn	-	21.01.08
003	Skjoldbueribbe, løsfunn	-	21.01.08
004	Skjoldbueribbe, løsfunn	-	21.01.08
005	Skjoldbueribbe, løsfunn	-	22.01.08

Innmålt grøft

ingeniørservice AS
 Design og Oppmåling

Ingeniørservice Øst AS
 Tlf: 33 33 18 14
 2008.01.21
 1:50
 Grøft Slottsfjellet

Oversikt koordinater

PktID	Tema	N-koord.	Ø-koord.	Høyde
001	TOPP	6571177,502	580030,913	62,965
002	BUNN	6571177,615	580031,107	62,641
003	TOPP	6571177,632	580031,687	63,177
004	BUNN	6571177,678	580031,562	62,622
005	TOPP	6571178,135	580031,576	63,326
006	BUNN	6571178,074	580031,458	62,575
007	TOPP	6571178,119	580030,742	62,999
008	BUNN	6571178,019	580031,028	62,621
009	BUNN	6571178,228	580031,246	62,951
010	TOPP	6571178,254	580031,340	63,225
011	TOPP	6571179,222	580031,181	63,345
012	BUNN	6571179,190	580031,060	63,033
013	TOPP	6571179,406	580034,312	63,961
014	BUNN	6571179,484	580034,316	63,665
015	TOPP	6571179,956	580034,435	63,995
016	BUNN	6571179,772	580034,373	63,588
017	TOPP	6571180,172	580031,176	63,558
018	BUNN	6571180,114	580030,966	63,121
019	BUNN	6571182,131	580030,761	63,283
020	TOPP	6571182,195	580030,818	63,677
021	TOPP	6571184,363	580031,120	63,756
022	BUNN	6571184,391	580031,060	63,414
023	BUNN	6571185,841	580031,792	63,516
024	TOPP	6571185,746	580031,829	63,842
025	TOPP	6571186,965	580033,034	63,951
026	BUNN	6571187,019	580033,024	63,565
027	BUNN	6571188,154	580034,945	63,551
028	TOPP	6571188,053	580034,928	63,899
029	TOPP	6571187,657	580035,369	64,000
030	BUNN	6571187,947	580035,471	63,246
031	TOPP	6571187,998	580036,087	63,970
032	BUNN	6571188,124	580035,812	63,217
033	BUNN	6571188,509	580035,669	63,517
034	BUNN	6571188,237	580035,182	63,504
035	BUNN	6571188,713	580036,413	63,540
036	TOPP	6571188,637	580036,431	63,897
037	TOPP	6571188,937	580038,106	63,703
038	BUNN	6571189,087	580038,104	63,474
039	BUNN	6571189,088	580039,826	63,514
040	TOPP	6571188,979	580039,800	63,645
041	TOPP	6571188,439	580040,955	63,776
042	BUNN	6571188,535	580041,112	63,518
043	BUNN	6571187,521	580042,386	63,565
044	TOPP	6571187,415	580042,302	63,735
045	BUNN	6571185,671	580043,845	63,582
046	TOPP	6571185,629	580043,784	63,910
047	TOPP	6571184,153	580044,720	63,857
048	BUNN	6571184,292	580044,799	63,572
049	TOPP	6571184,919	580045,317	63,824
050	BUNN	6571184,611	580045,556	63,245
051	BUNN	6571184,813	580046,068	63,153
052	TOPP	6571184,990	580046,209	63,509
053	TOPP	6571184,187	580046,599	63,415
054	BUNN	6571184,290	580046,382	63,156
055	BUNN	6571184,148	580045,761	63,202
056	TOPP	6571183,863	580045,780	63,696
057	BUNN	6571183,151	580045,309	63,493

058	TOPP	6571183,067	580045,192	63,761
059	TOPP	6571181,259	580045,933	63,790
060	BUNN	6571181,293	580046,059	63,549
061	BUNN	6571179,003	580046,956	63,355
062	TOPP	6571178,946	580046,825	63,621
063	TOPP	6571176,330	580047,534	63,475
064	BUNN	6571176,368	580047,793	63,222
065	BUNN	6571174,062	580048,121	63,187
066	TOPP	6571174,100	580047,951	63,411
067	TOPP	6571172,218	580047,745	63,410
068	BUNN	6571172,209	580047,960	63,128
069	BUNN	6571170,187	580047,075	63,185
070	TOPP	6571170,278	580046,931	63,406
071	TOPP	6571168,634	580045,866	63,326
072	BUNN	6571168,555	580046,017	63,163
073	BUNN	6571167,855	580044,459	63,158
074	TOPP	6571167,872	580044,331	63,327
101	TOPP	6571167,529	580044,379	63,498
102	BUNN	6571167,634	580044,659	63,126
103	BUNN	6571168,493	580046,762	63,168
104	TOPP	6571168,255	580046,996	63,312
105	TOPP	6571170,647	580048,193	63,353
106	BUNN	6571170,783	580047,964	63,215
107	BUNN	6571173,027	580048,677	63,209
108	TOPP	6571173,044	580048,814	63,370
109	BUNN	6571175,902	580048,250	63,192
110	TOPP	6571175,911	580048,376	63,224
111	TOPP	6571178,871	580047,609	63,511
112	BUNN	6571178,790	580047,400	63,340
113	BUNN	6571181,250	580046,510	63,583
114	TOPP	6571181,343	580046,672	63,880
115	TOPP	6571183,336	580045,824	63,828
116	BUNN	6571183,298	580045,711	63,580
117	BUNN	6571185,010	580044,877	63,662
118	TOPP	6571185,074	580045,020	63,904
119	TOPP	6571186,677	580043,965	63,902
120	BUNN	6571186,521	580043,837	63,609
121	BUNN	6571187,726	580042,815	63,554
122	TOPP	6571187,856	580042,906	63,784
123	TOPP	6571189,296	580041,197	63,736
124	BUNN	6571189,096	580041,125	63,494
125	BUNN	6571189,726	580039,511	63,510
126	TOPP	6571189,926	580039,581	63,631
127	TOPP	6571189,645	580037,870	63,665
128	BUNN	6571189,496	580037,922	63,466
129	BUNN	6571189,034	580035,868	63,555
130	TOPP	6571189,174	580035,863	63,687
131	TOPP	6571188,446	580034,169	63,755
132	BUNN	6571188,303	580034,229	63,574
133	BUNN	6571187,321	580032,595	63,589
134	TOPP	6571187,414	580032,504	63,689
135	TOPP	6571185,420	580030,853	63,547
136	BUNN	6571185,404	580030,987	63,469
137	BUNN	6571183,557	580030,403	63,352
138	TOPP	6571183,572	580030,229	63,480
139	TOPP	6571180,658	580030,279	63,288
140	BUNN	6571180,676	580030,408	63,175
141	BUNN	6571179,052	580030,614	63,029
142	TOPP	6571179,010	580030,503	63,194
009A	BUNN	6571178,570	580031,676	63,052

010A	TOPP	6571178,536	580031,683	63,347
011A	TOPP	6571179,207	580031,575	63,491
012A	BUNN	6571179,166	580031,590	63,124
013A	TOPP	6571179,066	580033,009	63,749
014A	BUNN	6571179,093	580032,994	63,423
015A	TOPP	6571179,486	580032,910	63,721
016A	BUNN	6571179,451	580032,921	63,310
031A	TOPP	6571188,456	580035,831	63,927
K1_1	2101	6571167,997	580044,839	63,108
K1_2	2101	6571167,702	580045,110	63,080
K1_3	2101	6571168,219	580045,601	63,051
K1_4	2101	6571168,002	580045,950	63,137
K2_1	2101	6571188,655	580040,903	63,555
K2_2	2101	6571189,049	580039,918	63,559
K2_3	2101	6571189,440	580039,581	63,508